

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΚΑΨΙΑΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ  
ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥΣ<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Από τους  
Α. ΜΠΑΡΤΣΙΩΚΑ<sup>2</sup>, Κ. ΜΕΡΔΕΝΙΣΙΑΝΟ<sup>3</sup>, Κ. ΖΑΦΕΙΡΑΤΟ<sup>4</sup>

Ι. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Τό σπήλαιο Κάψιας Τριπόλεως (σχ.1) βρίσκεται στα δυτικά της καρστικής πεδιάδας (πόλης) της άρχ.Μαντινείας. Μπροστά στην είσοδο του σπηλαίου ένα σύστημα από πυλοειδείς καταβόθρες (σχ.2) άπαρρατά τά περίσσια νερά της λίμνης πού δημιουργείται στην πεδιάδα κατά τή διάρκεια του χειμώνα, από τούς χειμάρρους της περιοχής.

Γιά πρώτη φορά έξερευνήθηκε τό 1892 από μιá Έλληνογαλλική άποστολή με υπεύθυνο τόν Ν.Σιδερίδη(1911) πού αναφέρει στην έργασία του ίχνη από παλιές πλημμύρες καί πλήθος ανθρώπινων όστων μέσα στό σπήλαιο.

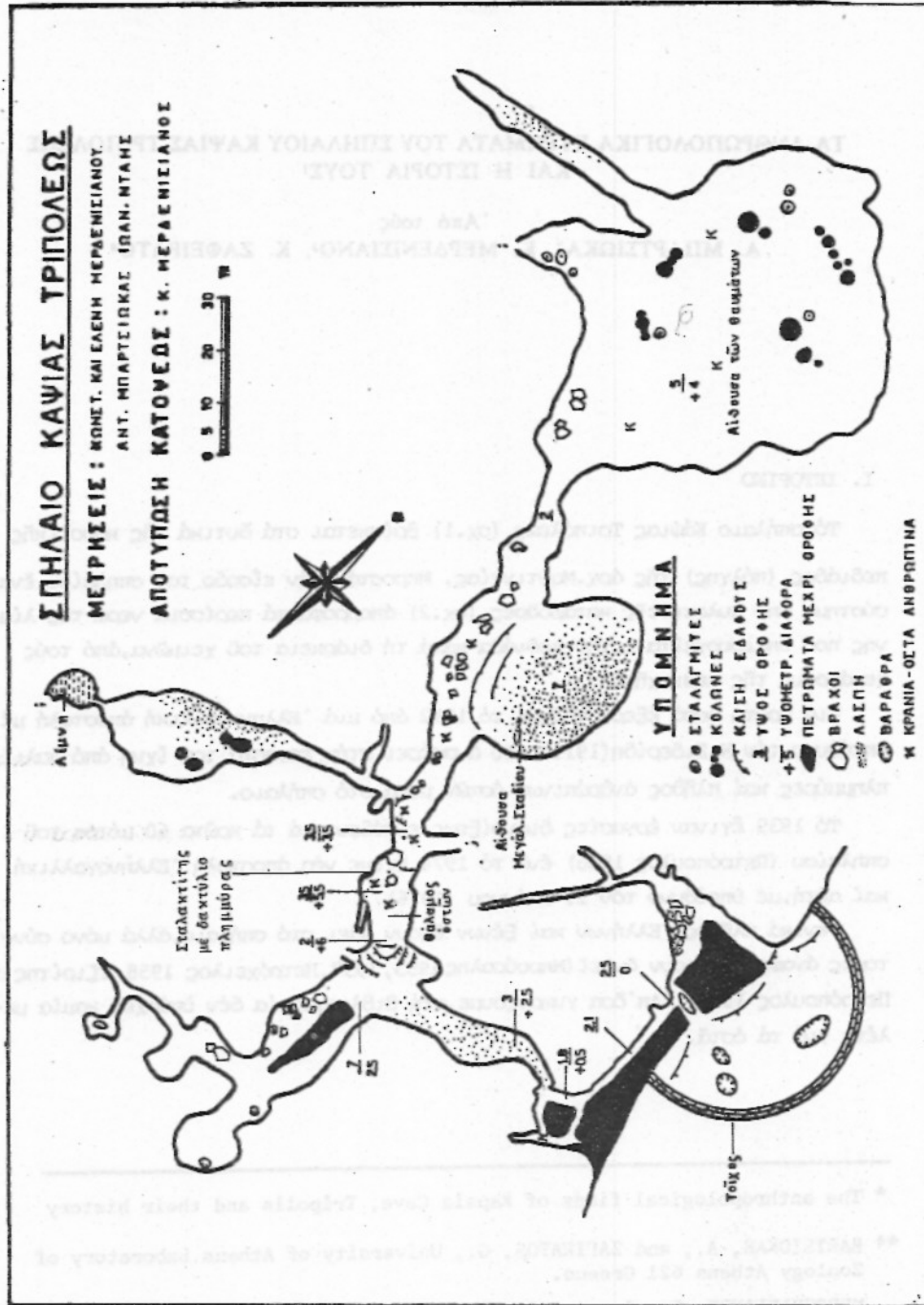
Τό 1939 έγιναν έργασίες διανοίξεως εισόδου γιά τά πρώτα 60 μέτρα του σπηλαίου (Πετρόπουλος 1966) ενώ τό 1974 έγινε νέα άποστολή Έλληνογαλλική καί αυτή, με υπεύθυνο τόν Ι.Ίωάννου (1976).

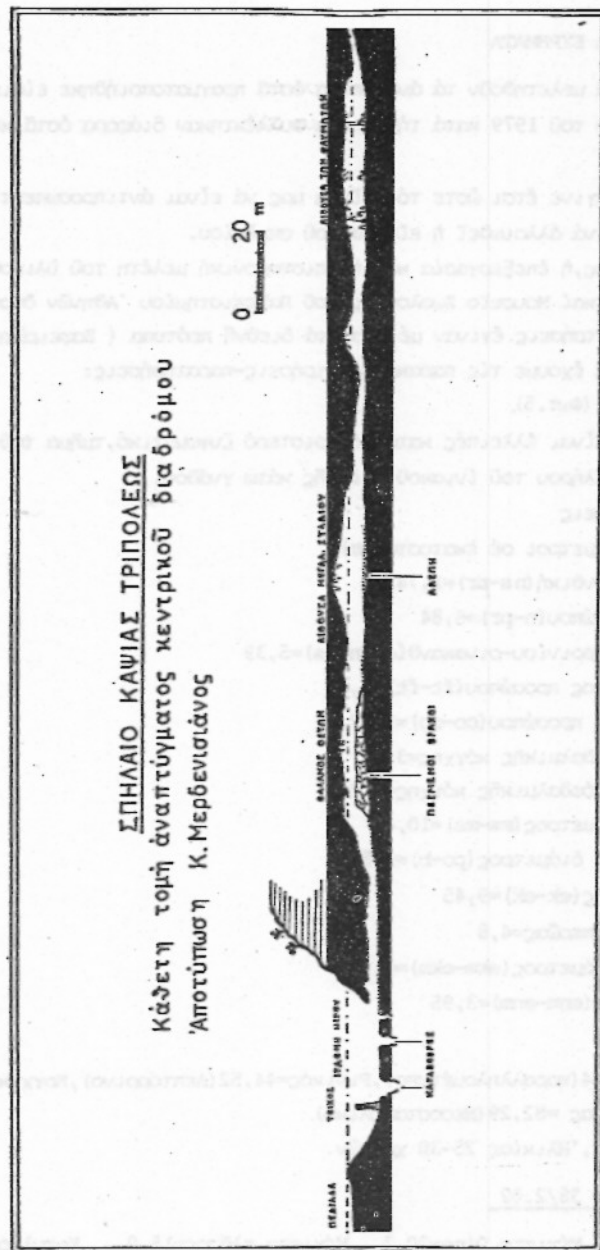
Γενικά πλήθος Έλλήνων καί ξένων έχουν πάει στό σπήλαιο, αλλά μόνο σύντομες αναφορές έχουν δωθει (Μπρούσαλης 1953, 1957, Πετρόχειλος 1958, Τζιρίτης 1964, Πετρόπουλος 1966). Άπ' όσα γνωρίζουμε, στή βιβλιογραφία δέν υπάρχει καμία μελέτη γιά τά όστά.

\* The anthropological finds of Kapsia Cave, Tripolis and their history

\*\* BARTSIOKAS, A., and ZAFIRATOS, G., University of Athens.Laboratory of Zoology Athens 621 Greece.

MERDENISIANOS, C., Ierapetritaki 10, Athens 456, Greece.





Σχήμα Νο. 2-Σχέδιο τομής του Σπηλαίου Κάψιας Τριπόλεως.

## II. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Με σκοπό να μελετηθούν τα ανθρώπινα όστα πραγματοποιήθηκε ειδική αποστολή τον Αύγουστο του 1979 κατά την οποία συλλέχθηκαν διάφορα όστα, κυρίως κρανία και μηροί.

Η συλλογή έγινε έτσι ώστε το δείγμα μας να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού χωρίς να αλλοιωθεί η εικόνα του σπηλαίου.

Ο καθαρισμός, η επεξεργασία και η επιστημονική μελέτη του όστικου έγινε στο Έργαστήριο και Μουσείο Ζωολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών όπου και έχει κατατεθεί. Οι μετρήσεις έγιναν με βάση τα διεθνή πρότυπα ( Ζαχειράτος 1980 ).

Για τα όστα έχουμε τις παρακάτω μετρήσεις-παρατηρήσεις:

Κρανίο 38/2.01. (Φωτ.5).

A. Παρατηρήσεις. Είναι έλλειπές κατά το άριστερό ζυγματικό, τμήμα του άριστερου βρεγματικού, δολιχέρου του ίνιακού και της κάτω γνάθου.

B. Μετρικές σχέσεις

a) Κρανιακοί διάμετροι σε εκατοστά (cm)

Προσθιορινιακανθική (ns-pr)=1,74

Ύψος άνω προσώπου (n-pr)=6,84

Απόσταση ριζορρινίου-ρινιακανθίου (n-ns)=5,39

Ελάχιστο πλάτος προσώπου (ft-ft)=9,95

Μέγιστο πλάτος προσώπου (co-co)=11,7

Ύψος βάσεως οφθαλμικής κόγχης=3,35

Μέγιστο πλάτος οφθαλμικής κόγχης=4,2

Μαστοειδική διάμετρος (ms-ms)=10,4

Ποριοβρεγματική διάμετρος (pr-b)=9,8

Διογκητικό πλάτος (ek-ek)=9,45

Μέγιστο μήκος υπερώας=4,8

Εξωγομφιακή διάμετρος (eip-eipm)=6,91

Πλάτος υπερώας (enp-enp)=3,95

β) Δείκτες:

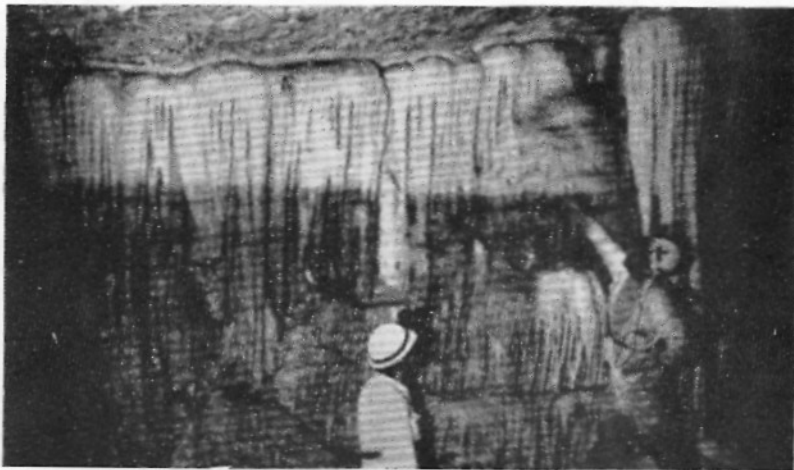
Μετωπικός=85,04 (παραλληλομέτωπο), Ρινικός=44,52 (λεπτόρρινο), Κογχικός=79,76 (Μεσόκογχο), Ύπερώας=82,29 (Μεσοσταφυλικό).

γ) Φύλο άρσενικό, ηλικίας 25-30 χρονών.

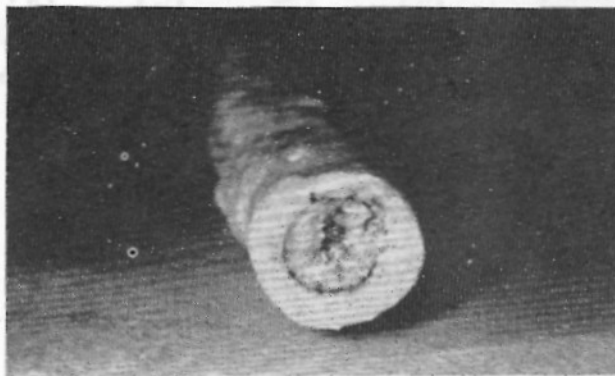
Άριστερό άνωμυίο 38/2.02

Μετρικές σχέσεις: Μέγιστο ύψος=20,7, Μέγιστο πλάτος=15,0, Κοτυλιοβική απόσταση=7,9, Κοτυλιοΐσχυακή απόσταση=7,95, Κοτυλιοβικοΐσχυακός δείκτης ≈ 100, Φύλο=θηλυκό.

Τμήμα σπλαγνοκρανίου 38/2.03 (Έλλειπές κατά το μετωπικό όστό, τα ζυγματικά τόξα και μέρος των κογχικών όστων της δεξιάς οφθαλμικής κόγχης).



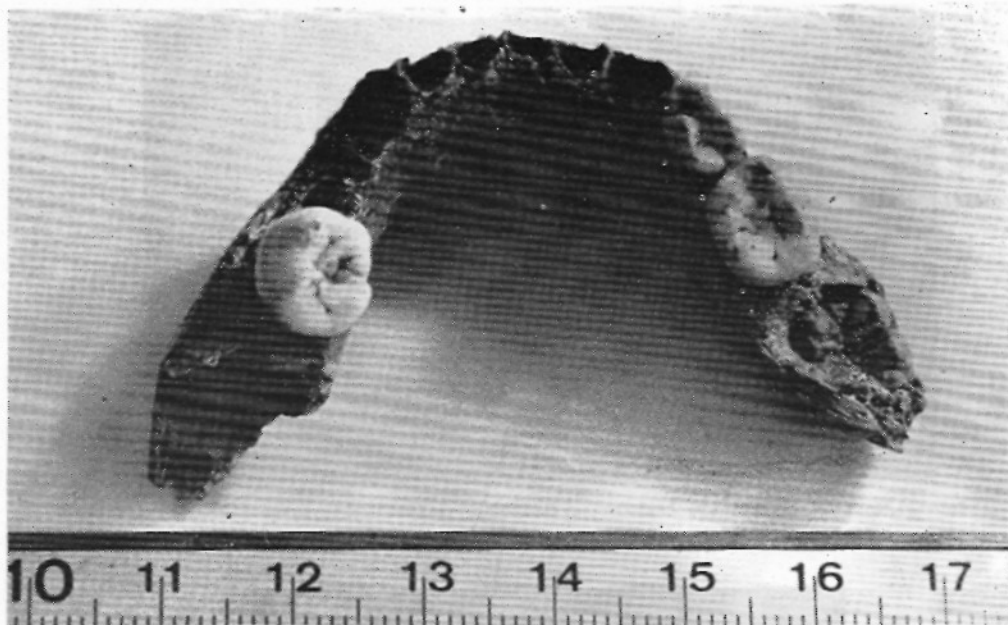
Φωτογρ. Νο. 1-Μέρος από τόν επίβλητικό διάκοσμο τού σπηλαίου. Στην κολώνα έχει αποτυπωθεῖ ἡ στάθμη τῆς πλημμύρας καθὼς καί ἄλλες 3-4 πιό ἀμυδρές.



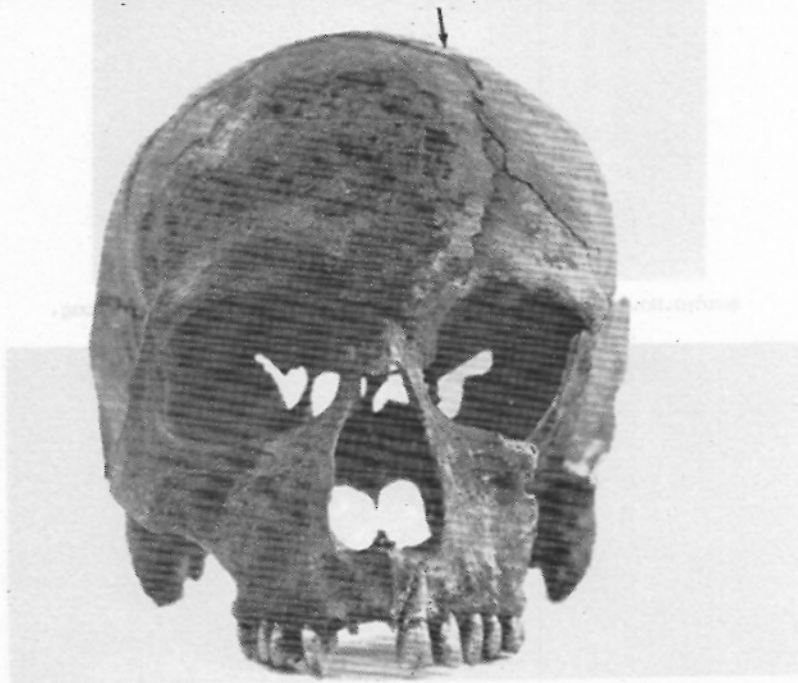
Φωτογρ. Νο. 2-Ὁ ἄσπρος σταλακτίτης μέ τό δακτύλιο τῆς πλημμύρας.



Φωτογρ. Νο. 4-Θάλληος τῶν ὀστέων. Διακρίνεται ἕνα κρανίο καί ἕνας μηρός στό δάπεδο καλυμμένα ἀπό σταλακτιτικό ὕλιό.



Φωτογρ. Νο.3-Κάτω γνάθος 38/2.11 ηλικίας 4 χρονών, από το θάλαμο των οστών.



Φωτογρ. Νο.5-Κρανίο 38/2.01. Με βέλος σημειώνεται η γραμμή πού τό κρανίο ήταν βυθισμένο στη λάσπη.

Μετρικές σχέσεις: α) Διάμετροι : Ύψος άνω προσώπου  $(n-pr)=7,05$  , Προσθιορινακιανθική  $(ns-pr)=1,5$  , Απόσταση ριζορρινίου-ρινακιανθίου  $(n-ps)=5,68$  , Δικογχικό πλάτος  $(ek-ek)=9,8$  , Έξωγομφιακή  $(eip-eip)=6,35$  , Πλάτος υπερώας  $(epi-epi)=3,8$  .

β) Δείκτες : Ριλικός=46,54 (λεπτόρρινο) , Κογχικός =84,88 (Μεσόκογχο) , Φύλο =θηλυκό , Ηλικία 40-50 χρονών.

Παρατηρήσεις : Τά λαμπρά φυμάτια των δοντιών παρουσιάζουν άποτριβή από την χρήση. Σπλαγχνοκράνιο 38/2.04 (Υπάρχει μόνο τό άριστερό μισό άνω-γναθικό με την άσθαιμική κόγχη καί τμήμα του άριστερού μετωπικού).

Μετρικές σχέσεις: α) Διάμετροι: Ύψος άνω προσώπου  $(n-pr)=5,8$  , Προσθιορινακιανθική  $(ns-pr)=1,27$  , Απόσταση ριζορρινίου-ρινακιανθίου  $(n-ps)=4,77$  , Ύψος βάσεως άσθαιμικής κόγχης=3,22 , Μέγιστο πλάτος άσθαιμικής κόγχης=3,85. β) Δείκτες : Κογχικός=83,64 , Φύλο θηλυκό(;) , Ηλικίας 15 χρονών ( $\pm 36$  μήνες).

Σπλαγχνοκράνιο 38/2.06 (Υπάρχει τό άνω γναθικό, άσθαιμικές κόγχες καί τμήμα μετωπικού) , Μετρικές σχέσεις : α) Διάμετροι : Έλάχιστο πλάτος προσώπου  $(ft-ft)=9,2$  , Ύψος άνω προσώπου  $(n-pr)=5,6$  , Προσθιορινακιανθική  $(ns-pr)=1,15$  , Απόσταση ριζορρινίου-ρινακιανθίου  $(n-ps)=4,76$  , Μέγιστο μήκος υπερώας=3,9 , Δικογχικό πλάτος  $(ek-ek)=8,55$  , Έξωγομφιακή δ.  $(eip-eip)=5,5$  , Πλάτος υπερώας  $(epi-epi)=3,1$  , Ύψος βάσεως άσθαιμικής κόγχης=3,26 , Μέγιστο πλάτος άσθαιμικής κόγχης=3,9. β) Δείκτες : Ριλικός =46,22 , Κογχικός =83,59 , Ύπερώας=79,48 . Φύλο θηλυκό , Ηλικία 12 χρονών ( $\pm 39$  μήνες). Σπλαγχνοκράνιο 38/2.07 (Άνω γναθικό, ριλική κόγχη, άσθαιμικές κόγχες καί μέρος του μετωπικού όστού) . Μετρικές σχέσεις : α) Διάμετροι: Ύψος άνω προσώπου  $(n-pr)=5,67$  , Προσθιορινακιανθική δ.  $(ns-pr)=1,33$  , Απόσταση ριζορρινίου-ρινακιανθίου  $(n-ps)=4,7$  , Ύψος βάσεως άσθαιμικής κόγχης=3,0, Δικογχικό πλάτος  $(ek-ek)=8,6$  . Έξωγομφιακή δ.  $(eip-eip)=6,0$  , Πλάτος υπερώας  $(epi-epi)=3,4$  , Μέγιστο πλάτος άσθαιμικής κόγχης=3,69. β) Δείκτες: Ριλικός=45,96 , Κογχικός=81,30. Φύλο θηλυκό(;) , Ηλικία 11 χρονών ( $\pm 30$  μήνες) .

Τμήμα σπλαγχνοκράνιου 38/2.10 (Υπάρχει τμήμα του μετωπικού με τά διαγράμματα των άσθαιμικών κογχών) . Μετρικές σχέσεις: α) Διάμετροι, Έλάχιστο πλάτος προσώπου  $(ft-ft)=10$  , Φύλο θηλυκό (;) .

Κάτω γνάθος 38/2.11 (Μέ τρία νεογιλή δόντια) . Φωτ.3.

Ηλικία 4 χρονών ( $\pm 12$  μήνες) .

Κρανίο 38/3.01 (Νευροκράνιο χωρίς τή βάση του).

Μετρικές σχέσεις: α) Διάμετροι , Έλάχιστο πλάτος προσώπου  $(ft-ft)=8,8$  , Περιβορεγματική δ.  $(pr-b)=10,2$  , Βρεγματολαμβδική δ.  $(b-1)=11,92$  , Προσθιοπιθία (νιακή δ.  $(g-1)=14,1$  , Μέγιστο πλάτος κρανίου  $(eu-eu)=13,5$  , Μέγιστο μήκος κρανίου  $(g-pr)=17,5$  .

β) Δείκτες ; Κεφαλικός δ.=76 , Μετωποβρεγματικός =65,18 , Όλική άβελιαία περίμετρος  $=(n-b) + (b-1) + (1-o) = 12,6 + 13,2 + 12,7 = 38,5$  , Φύλο θηλυκό , Σχήμα κρανίου ρομβοειδές .

Άριστερός μυχός 38/2.09 Μετρικές σχέσεις : α) Διάμετροι ,

Δικονδυλικό (φυσιολογικό) εύρος=8, Τροχαντήριο (πλάγιο) μήκος =41,65, Όλικό (πλάγιο) μήκος=43,2, Έγκάρσια διάμετρος κεφαλής=4,7, Ύψος άτόμου=164<sup>±</sup>0,5 εκατοστά κατά Breitinger.

Άοιστερός μπρός 38/2.08 (Μέ έλλιπή τήν κεφαλή του).

α) Διάμετροι, Δικονδυλικό (φυσιολογικό) εύρος=7,92, Τροχαντήριο (πλάγιο) μήκος=43,1

Άπό τά παραπάνω συμπεραίνεται ότι τά όστᾶ άνήκαν σ' ένα πληθυσμό πού είχε τά έξῆς χαρακτηριστικά:

- α) Άποτελείτο από άτομα και τών δύο φύλων.
- β) Περιελάμβανε άτομα πού είχαν διάφορες ηλικίες από 4 μέχρι 50 χρονών περίπου.
- γ) Άνήκε σέ άτομα μάλλον λεπτόρρινα και μεσόκοχα.

Σχετικά μέ τό πλήθος τών άτόμων ὁ Σιδερίδης (1892,1911), άναφέρει ότι στό θαλάμο τών όστῶν υπήρχε μιᾶ 40άδα κρανίων. Άν σ' αὐτά προσθέσουμε άλλα 5 περίπου κρανία πού άπαντήσαμε στόν επόμενο θάλαμο (πού παρουσιάζει και τήν ψηλότερη άραφή τοῦ σπηλαίου χαρτογραφικά και όπτικά), τότε μπορούμε νά θεωρήσουμε ότι σέ μιᾶ δεδομένη στιγμή υπήρχαν τουλάχιστο 45 άτομα μέσα στό σπήλαιο.

### III ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όλες οἱ παρατηρήσεις έγιναν έπιφανειακά. Άνασκαφική ταμή δέν έγινε.

#### α) Άνθρωπολογικά δεδομένα

Ἡ πλειονότητα τών κρανίων και τών μπῶν βρέθηκε στό "θάλαμο τών όστῶν" (πού παρουσιάζει και τό ψηλότερο δάπεδο τοῦ σπηλαίου). Καί ὅσα μέν βρίσκονταν στή λάσπη μισοκλιμένα ήταν καλυμμένα στό πάνω μέρος από μιᾶ λεπτή κρούστα σταλακτιτικοῦ ὕλικου (φωτ. 5) ὅσα δέ βρίσκονταν πάνω σέ σιληρό ὑπόβαθρο είχαν καλυφτεῖ από παχύ στρώμα σταλακτ. ὕλικου πού είχε καλύψει και τό δάπεδο μαζί (φωτ. 4).

Τό όστεολογικό ὕλικό αποτελείται κυρίως από κρανία και μπῶς πού βρέθηκαν σκόρπια στό δάπεδο ἐδῶ και κεῖ (φωτογρ. No. 4). Όλόκληροι σκελετοί δέν βρέθηκαν άρα μπορεί νά άποκλειστεί ἡ ὑπόθεση τοῦ ένταφιασμοῦ. Μικρότερα όστᾶ έξάλλου βρέθηκαν συγκεντρωμένα σ' ένα μέρος στό θάλαμο τών όστῶν και επομένως δέν έχουν διαχαθεῖ παρασυρμένα από τά νερά τῆς πλημμύρας ὅπως άρχικά είχε ὑποθέσει ὁ Σιδερίδης.

Παρουσία κολλαγόνου γίνεται αἰσθητή στά κρανία κυρίως και συνεπῶς θά πρέπει νά άνήκουν στή φάση II τοῦ βαθμοῦ φθορᾶς (κατά Άσημένο 1979).

#### β) Συνοδός πανίδα

Σέ φυσική ταμή στό έπιφανειακό στρώμα τῆς λάσπης βρέθηκαν κελύφη πού άνήκαν σέ τρία εἶδη από άρτίγονα γαστερόποδα. Ὁ προσδιορισμός έγινε από τόν εἰδικό Μ. Μυλωνά τοῦ Εργαστηρίου Ζωολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν και αὐτά ήταν:

- 1) Οἶκος. Planorbidae: Anisus (Propidiscus) sp. 2) Οἶκος. Hydrobiidae: Bythinia sp.
- 3) Οἶκος. Valvatidae: Valvata (?) sp.

Τά πρώτα δύο εἶδη ζοῦν σέ μόνιμες λίμνες και ρυάκια. Σήμερα ὅμως στή περιοχή ὑπάρχει μόνο ἡ λίμνη πού σχηματίζεται τό χειμῶνα στή πεδιάδα πού βρίσκεται έξω από τό σπήλαιο. θά μπορούσε λοιπόν νά ὑποθέσει κανείς ότι έξω από τό σπήλαιο



υπήρχε μιά μόνιμη λίμνη στην οποία ζούσαν τὰ ἀναφερθέντα γαστερόποδα καί ὅτι μετὰ ἀπό μιά πλημμύρα τῆς τὰ νερά παρέσυραν τὰ γαστερόποδα στό ἐσωτερικό τοῦ σπηλαίου μαζί μέ τή λάσπη (ἀργίλο) πού βρισκόταν στίς ἀλλουβιακές προσχώσεις τοῦ πηδῆμα τῆς πόλγης. Ἡ πλημμύρα δέν φαίνεται νά προκλήθηκε ἀπό τίς καταβόδρες πού μεταβλήθηκαν σέ πηγές (estavelles) γιατί τότε δέν θά ὑπῆρχαν γαστερόποδα στή λάσπη τοῦ σπηλαίου.

#### γ) Ἀρχαιολογικά δεδομένα

Στό σπήλαιο ἔχουν βρεθεῖ ἀρχαῖα ἀγγεῖα (Σιδερίδης 1911) καί λυχνάρια (Μηρούσαλης 1953) ἀγνωστῆς ἡλικίας. Σύνθεμα μέ τή γνώμη τῆς ἀρχαιολόγου Χ. Δεληγεώργη (προσωπική ἀνακοίνωση) ἓνα λυχνάρι, πού βρέθηκε ἐπιφανειακά μέσα στή λάσπη, ἀνήκει στούς Ἰσχυτέρους Ἑλληνικούς χρόνους τοῦ 4ου μέ 5ου αἰ. μ.Χ.

#### δ) Σπηλαιολογικά δεδομένα

Στή φωτογραφία Νο.2 φαίνεται ἡ ἐγκαρσία τομῆ ἑνός ἄσπρου σταλακτίτη στήν ὁποία διακρίνεται ἓνας σκυῖρος δακτύλιος. Ὁ σταλακτίτης αὐτός προέρχεται ἀπό τὰ τοιχώματα τοῦ θαλάμου τῶν ὀστών (σχ.1) 1-1,5 μέτρα πιο κάτω ἀπό τή στάθμη τῶν νερῶν. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ πλημμύρα ἔχει ἀποτυπωθεῖ μέ τή μορφή τοῦ σκυῖρου δακτυλίου ὅπως ἔχει ἐπίσης ἀποτυπωθεῖ καί στά τοιχώματα ὀλοκλήρου τοῦ σπηλαίου (φωτ.1) ἀπό ἀργίλο πού περιεῖχαν τὰ νερά πού μῆσαν στό σπήλαιο.

Ἀπό τό σταλακτίτη πού ἀναφέραμε καθώς καί ἀπό ἄλλους συμπεραίνεται ὅτι θά ἔγινε μιά καί μόνη πλημμύρα πού ἔφτασε τόσο ψηλά δηλαδή μέχρι τή στάθμη πού βλέπουμε σήμερα στό σπήλαιο. Μιά τέτοια πλημμύρα εἶναι πιθανό νά προκλήθηκε ἀπό ἀπόραξη τῶν καταβόδρων. Μικρότερες βέβαια δέν ἀποκλείεται νά ἔγιναν ἀλλά μόνο στό πρῶτο τμήμα τοῦ σπηλαίου. Ὁ Σιδερίδης (1911) ἀναφέρεται σέ πολλές πλημμύρες. Πιθανόν νά παρασύρθηκε ἀπό τίς 3-4 γραμμές πού φαίνονται ἀμυδρά ἀμέσως πιο κάτω ἀπό τήν κάρια στάθμη (φωτογρ. 1). Ὅμως αὐτές οἱ γραμμές πρέπει νά ἀφείλονταν σέ ἀλλαγές τῆς στάθμης τῶν νερῶν τῆς πλημμύρας, διότι ὅπως ἀναφέραμε παραπάνω ὁ σταλακτίτης ποῦ βρίσκεται πιο χαμηλά ἔφερε ἓνα καί μόνο δακτύλιο.

Ἐνας ἄλλος λόγος πού ὑποστηρίζει τήν ὑπόθεση τῆς μιᾶς πλημμύρας εἶναι ὅτι ἡ λάσπη πού ἔχει πάχος πάνω ἀπό 0,50 μέτρα (Ἰωάννου 1976) θά ἔχε καλύψει τελείως τὰ ὀστά, πράγμα πού δέν συμβαίνει.:

Γενικά ἀπό τὰ παρα πάνω στριαματογραφικά δεδομένα διαφαίνεται ὅτι α) στό σπήλαιο ἔγινε μιά μεγάλη πλημμύρα στήν ὁποία ἀφείλεται ἡ στάθμη τῶν νερῶν πού ἀποτυπώθηκε στά τοιχώματα τοῦ σπηλαίου καί στούς σταλακτίτες. β) Τά ἀνθρώπινα ὀστά, τὰ γαστερόποδα καί τὰ ἀρχαιολογικά εὑρήματα θά πρέπει νά ἔχουν τήν ἴδια ἡλικία μιά καί βρέθηκαν στό ἴδιο ἐπιφανειακό στράμα τῆς λάσπης πού ἔχει καλύψει τό δάπεδο τοῦ σπηλαίου καί πού πρέπει νά συμπίπτει μέ τήν ἡλικία τῆς στάθμης τῶν νερῶν καί μέ τήν ἡλικία τοῦ δακτυλίου τῆς πλημμύρας τοῦ ἄσπρου σταλακτίτη, καί γ) ἡ ἡλικία αὐτή πρέπει

νά είναι ο 4ος με 5ος αι. μ.Χ. όπως συνάγεται από τα αρχαιολογικά δεδομένα και συμφωνεί με την κατάσταση των κρανίων ("φάση II του βαθμού φθορής").

#### IV ΣΥΖΗΤΗΣΗ

##### α) Η υπόθεση του πνιγμού

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα διατυπώνουμε την υπόθεση ότι ο θάνατος αυτών των ανθρώπων προήλθε από μαζικό πνιγμό που άφειλόταν στη μεγάλη πλημμύρα του σπηλαίου από τα νερά της λίμνης που εισχώρησαν απ' έξω όταν έβραξαν οι καταβόθρες. Η στάθμη της λίμνης υπολογίζεται, μετά τη χαρτογραφική μελέτη που έγινε, ότι θα έφτασε λίγο πιο πάνω από το ανάχωμα που περιβάλλει τις καταβόθρες (σχ.2).

Η υπόθεση του πνιγμού εκτός από τα στραματογραφικά δεδομένα ενισχύεται και από άλλα στοιχεία όπως π.χ. από το γεγονός ότι τα περισσότερα ανθρώπινα κρανία βρέθηκαν στο δάλαμο των όστων, που όπως έχει ήδη αναφερθεί παρουσιάζει το ψηλότερο δάπεδο απ' όλο το σπήλαιο (χαρτογραφικά αλλά και οπτικά), που φαίνεται ότι δεν είναι τυχαίο· θα μπορούσε δηλαδή να φανταστεί κανείς ότι τα άτομα που αποκλείστηκαν μέσα στο σπήλαιο, βλέποντας τα νερά να ανεβαίνουν συνέχεια, μαζεύτηκαν στο ψηλότερο σημείο του σπηλαίου που είναι ο θάλαμος των όστων. Τα νερά όμως συνέχισαν να ανεβαίνουν με αποτέλεσμα τα άτομα να πνιγούν.

Μετά απ' αυτό το γεγονός τα πράγματα θα εξελίχτηκαν έτσι περίπου: Η άργυλος θα άρχισε να καταβάθεται στο δάπεδο του σπηλαίου. Τα ανθρώπινα σώματα θα καταβύθισαν άργότερα γιατί θα πέρασαν πρώτα από το στάδιο του τυμπανισμού που θα έβγαλε τα πτώματα στην επιφάνεια. Για να γίνει αυτό θα χρειάστηκαν 13 ημέρες αν υποθέσουμε ότι η πλημμύρα έγινε το χειμώνα (Ηλιάκης 1962, σελ. 411). Στην επιφάνεια θα παρέμειναν 21 ημέρες μέχρι να ξεναβυθιστούν (Ηλιάκης 1962). Μετά θα προχώρησε η αποσύνθεσή τους και θα άρχισε ο άνωτρωτισμός τους. Έτσι εξηγείται γιατί τα όστα βρίσκονται στην επιφάνεια του δαπέδου χωρίς να έχουν σκεπασθεί τελείως από τη λάσπη καθώς και ότι δεν παρουσιάζουν σκελετική διάταξη. Υπολογίζεται τα γαστροπόδια θα πέθαναν και θα καταβάθισαν στο ίδιο περίπου διάστημα με τα πτώματα.

Η πλημμύρα του σπηλαίου θα διάρκεσε τουλάχιστο μερικούς μήνες γιατί τόσο χρειάζονται τα πτώματα για να αποσυντεθούν και να άνωτρωτισθούν (κατά τον Dérobert 1974, στον 4 ο με 5 ο μήνα μπορούν από μηχανικές επιδράσεις να άνωτρωτιστούν). Κατά την διάρκεια αυτών των μηνών μικρές αλλαγές της στάθμης ίσως βοήθησαν στο σκάρπισμα των όστων.

Συμπερασματικά οι ένδειξεις στις οποίες βασίζεται η υπόθεση του πνιγμού είναι ότι: α) Το σπήλαιο πλημμυρίζει, β) Η πλειονότητα των όστων βρίσκεται στο δάλαμο με το ψηλότερο δάπεδο, γ) Ο ένταφιασμός θεωρείται άβασίμος αφού τα όστα βρέθηκαν επιφανειακά και χωρίς σκελετική διάταξη, δ) Τα μικρά όστα παρούρηθηκαν κατά την αποχώρηση των νερών ενώ τα κρανία και οι μηροί παρέμειναν σάν βαρύτερα (Σιδερίδης 1911). Άνείχον ένταφιαστέι θα έπρεπε όλα τα όστα να παρέμειναν στη θέση τους και ε) Τα όστα βρέθηκαν πάνω στη λάσπη και όχι κάτω απ' αυτή πράγμα που δείχνει άλλη ληλυχία γεγονότων που ακολουθείται μετά από ένα πνιγμό, όπως αυτή που ήδη περιγράψαμε.

##### β) Η υπόθεση του λατρευτικού χώρου

Προκύπτει όμως το ερώτημα: Τί ζητούσαν τόσοι άνθρωποι μέσα στο σπήλαιο; Η άπαση του Σιδερίδη ότι οι σκελετοί δεν γλύστρησαν από την είσοδο και ότι τα

νερά δέν κουβάλησαν τά πιώματά τους ή τούς σκελετούς τους μās βρίσκει σύμψωνους. "Αν είχαν παρασυρθεϊ από τά νερά θά είσχωρούσαν στίς καταβόδρες ή τουλάχιστον θά συσσωρεύονταν στήν είσοδο πού τήν έποχή εκείνη ήταν άρκετά στενή για πολλά μέτρα (βλέπε Ιστορικό) καί δέν θά προχωρούσαν παραπέρα.

Ο Σιδερίδης διατυπώνει τήν υπόθεση ότι αυτοί οι "άτυχοι" κατέβηκαν στό δάλαμο τών όστών, από πάνω, από διάφορες σχισμές πού θά έθρηναν σέ επικοινωνία τό έξωτερικό έδαφος μέ τό σπήλαιο (οι όποίες όμως είναι άπροσπέλαστες πράγμα πού παραδέχεται καί ο ίδιος) είτε σάν φυλακισμένοι είτε σάν πρόσφυγες. Σ' αυτή τή λύση φαίνεται νά κατέληξε έπειδή δέν συσχέτισε τήν πλημύρα μέ τήν παρουσία τών ανθρώπινων όστών. Έξάλλου δέν φαίνεται τό σπήλαιο νά προσφέρεται για φυλακή καί ή εύρεση όστών πού άνήκουν σέ 4 χρονών παιδιά δύσκολα θά μās έπειθε για κάτι τέτοιο. Επίσης πρόσφυγες δέν θά είχαν κανένα λόγο νά έγκατασταθοῦν σ' αυτό τό δυσπρόσιτο μέρος ούτε τά σπήλαια χρησημευαν για κατοικία αυτή τήν έποχή. Από τήν άλλη μεριά όμως τό έξαιρετικό γεγονός τής μεγάλης πλημύρας πού αναφέραμε προηγούμενα θά ήταν μία καταπληκτική συγκυρία αν ή παρουσία τών ανθρώπων αυτών στό σπήλαιο ήταν περιστασιακή. Θά πρέπει λοιπόν νά χρησιμοποιούσαν τό σπήλαιο για πολύ καιρό. Έπιμένως οδηγούμαστε στήν υπόθεση ότι τό σπήλαιο θά χρησιμοποιόταν σάν χώρος έκτελέσεως θρησκευτικών καθήκόντων είτε σάν Χριστιανική κατοίκηση είτε σάν τόπος λατρείας αρχαίων Έλληνικών θεών. Η πρώτη άποψη συμφωνεί μέ τήν ηλικία πού έχουν οι κατοίκους τής Μήλου πού λειτούργησαν μέχρι τόν 5ον αιώνα μ.Χ. (Πετρόχειλου 1973), ενώ ή δεύτερη μέ τό ότι οι κάτοικοι τής περιοχής Άρκαδίας ήταν από τούς τελευταίους πού δέχτηκαν τό Χριστιανισμό γιατί παρέμεναν πιστοί στή λατρεία του Πάνα. Η υπόθεση του λατρευτικού χώρου έξηγει καί τήν παρουσία μικρών παιδιών στό σπήλαιο.

Τοιχογραφίες ή θρησκευτικά σύμβολα πού νά επιβεβαιώνουν τήν υπόθεση του λατρευτικού χώρου δέν βρέθηκαν. Είναι πιθανό νά ύπάρχαν στό δάπεδο τέτοια σύμβολα (ή άραφή είναι καλυμμένη από σταλακτίτες) καί νά σκεπάστηκαν από τή λάσπη. Δέν άποικλείεται ή παρουσία του ανθρώπου στό σπήλαιο νά είναι πιο παλιά από τόν 4ον-5ον μ.Χ. αιώνα, όμως για νά έρδουν σέ φως άρχαιότερα εύρήματα πρέπει νά γίνουν άνασκαφές.

Πιστεύουμε ότι ή προβληματική τών όστών έχει τεθεϊ σέ αστό δρόμο. Ηδη έχει σταλεί ύλικό για ραδιοχρονολόγηση μέ  $C^{14}$  καί έχουν σχεδιαστεί νέες έξερευνήσεις καί άνασκαφές πού χρειάζονται για τήν έπιβεβαίωση τών παραπάνω υποθέσεων.

#### ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τό σπήλαιο Κάμιας Τριπόλεως, στήν πόλη τής Μαντινείας, έξερευνήθηκε τό 1892 από τόν Ν. Σιδερίδη όποτε καί ανακαλύφθηκαν σ' αυτό ένδιαφέροντα ανθρώπινα όστά.

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στή μελέτη του ανθρωπολογικού αυτού ύλικού καί προσπαθεϊ νά περιγράψει τίς συνθήκες πού δόηγγαν στή συγκέντρωσή του.

Οι γράφοντες πιστεύουν ότι μία ομάδα ανθρώπων άποτελουμένη από 45-50 άτομα διάφορων ηλικιών (4 μέχρι 50 χρονών) έγκλωβίστηκε καί πνίγηκε μέσα στό σπήλαιο ύστερα

ἀπὸ μιᾶς μεγάλης πλημμύρας. Στρατιωτογραφικὰ καὶ σπηλαιολογικὰ δεδομένα φαίνεται νὰ ἀποδεικνύουν τὸ συμβάν πού μέ βάση ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, τοποθετεῖται μεταξύ 4ου καὶ 5ου αἰ. μ.Χ.

Διατυπώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι τὸ σπήλαιο χρησιμοποιοῦταν ὡς λατρευτικὸς χώρος.

#### ABSTRACT

Kapsia cave at Mantinia polje, near Tripolis (Central Peloponnese), was first explored by N. Sideridis in 1892, who also discovered an interesting agglomeration of human bones.

This paper deals with the study of these anthropological finds and proposes to describe the conditions which led to their concentration.

The authors believe that a group of more than 45 people (most probably 50) of various ages (4 to 50 years old) was trapped and drowned in the cave following a big flood. Stratigraphic and speleological data seem to prove this event, which is considered to have taken place between the 4th and 5th century A.D. according to archaeological evidence.

It is suggested that the cave was used as a worship site.

#### ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΣΗΜΕΝΟΣ Κ. 1979: Φθορά καὶ συντήρησης τῶν ὀστέων. Πρακτικά τ. 48.
- DE ROBERT L. 1974 ; Médecine légale.
- ΖΑΦΕΙΡΑΤΟΣ Κ. 1980: Θέματα ἐργαστηριακῶν ἀσκήσεων φυσικῆς Ἀνθρωπολογίας. Ἐκδόσεις Παν/μίου Ἀθηνῶν.
- ΗΛΙΑΚΗΣ Κ.Ε. 1962: ΙΑΤΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗ.
- ΙΩΑΝΝΟΥ Ι. 1976: Πραγματοποιηθεῖσαι ἐξερευνήσεις εἰς περιοχὰς Κοσιᾶ Λεωνιδίου καὶ Τριπόλεως Ἀρκαδίας. Καταβόδρες χωρίου ΚΑΨΙΑΣ Τριπόλεως ΑΣΜ. 38. Δελτ. Ἑλλ. Σπηλ. Ἔτ. Τομ. XIII τευχ. 628. σελ. 219-221.
- ΜΠΡΟΥΣΑΛΗΣ Π. 1953 : Σημειώσεις ἐνὸς Ἀθηναίου. Καθημερινή 20-5-53. Ἔτος 34ον Ἀριθ. 12493.
- ΜΠΡΟΥΣΑΛΗΣ Π. 1957: Καταβόδρα Κάψιας. Τὸ Βουνό. τευχ. 196. Μάιος - Ιούνιος.
- ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Μ.Σ. 1966: Τὸ σπήλαιο καταβόδρας. Ἐλεύθερος Κόσμος 2.9.1966.
- ΠΕΤΡΟΚΕΙΛΟΣ Ι. 1958: Τὰ σπήλαια τῆς Πελοποννήσου. Ἡ καταβόδρα Κάψιας. Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιὰ Β' τόμος.
- ΠΕΤΡΟΚΕΙΛΟΥ Α. 1973: Σπηλαιολογικὰ ἐρευνὰ εἰς τὴν νῆσον Μήλον. Κατακόμβαι ἢ Ἑλληνικὴ Σπηλιὰ. Δελτ. Ἑλλ. Σπηλ. Ἐταιρ. Τομ. XII τευχ. 1
- ΣΙΑΣΤΡΙΑΝΗΣ Ν.Α. 1892 (;): Ἡ καταβόδρα Κάψιας (χειρόγραφο).
- SIDERIDÈS N.A. 1911: Les Katavothres de Grèce - Katavothre de Kapsia. Spelunca Tome VIII. No 63 et 64. p. 59-66.
- ΤΖΙΡΙΤΗΣ Ε. 1964: Ἐπιστολαί. Ἀρκαδικὰ Νέα, 17-5-64, Ἔτος 23ον. Ἀρ. φύλλου 926.